

Fordítás és irodalom a XVIII. században

Könyvészeti tanulságok, másodlagos bibliográfiák, módszer

KNAPP Éva

A XVIII. századi régi magyar irodalom egyik központi, a tudományos kutatás és a bibliográfiai számbavétel számára egyaránt kihívást jelentő témája a fordításirodalom. A nyomtatásban megjelent művek között ebben az évszázadban – úgy tűnik – több a fordítás és az átdolgozás, mint az eredeti alkotás.¹ Mivel a magyar nyelvre átültetett művek közül számosnak ismeretlen a szerzője, bibliográfiai számbavételük alapja – jobb híján – a fordító neve, illetve ha ez sem ismert, egyszerűen a mű címe. Ilyen esetekben – bár a nyomtatvány közli a fordítás tényét – a leírásokból többször hiányzik a figyelmeztető „ford.” kifejezés. E hiányosság különösen jellemző a másodlagos bibliográfiák egy részére. Ezek egy bizonyos szempont (általában téma vagy földrajzi hely) szerint korábban már megjelent bibliográfiákból az autopszia és a szakirodalom ismeretének mellőzésével készült, tájékoztató jellegű, ugyanakkor „szerzőik” (a voltaképpen összeállító/k) nevével fémjelzett úgynevezett (le)válogatások, melyeket az utóbbi években – a fenti sajátosságok ellenére – esetenként önálló

számbavételen alapuló szerzői bibliográfiákká kívánunk emelni.² Rájuk éppúgy, mint a „mívesebb” bibliográfiák egy részére is, jellemzőek a hiányos, így például a fordítás tényét elfedő könyvészeti leírások. Különösen így van ez az *áhitatirodalmi munkák* esetében, melynek oka eredendően annak a ténynek a figyelembe nem vétele, hogy voltak olyan történelmi időszakok, amikor tiltották a szerzők, összeállítók és fordítók nevének feltüntetését e nyomtatványokban.³ E „rejtőzködő”, keletkezésük körülményeit gyakran a XXI. századig eltitkoló munkák bibliográfiai leírásához rendszerint irodalomtörténeti előtanulmányokra, megfelelő mélységű alap kutatásokra van szükség.⁴ Míg a probléma nyilvánvaló, megoldása, illetve a törekvés a megoldásra nehézkes. Erre a tényre hivatkozva figyelemfelhívó példaként osztom meg egy közelmúltban napvilágot látott könyvészeti kiadvány vonatkozó tanulságait, feltételezve, hogy a továbbiakban a bibliográfus-szerzők körültekintőbben járnak el. A problémafelvetésen túl, egyúttal igyekszem a vonatkozó hiányosságokat pótolni.

2018-ban jelent meg a *Maklári János Lelki jó illat-tétel: Kiadástörténet és bibliográfia* című dolgozat.⁵ A mindössze négy és fél oldal terjedelmű kiadástörténeti tanulmányból szűk egy oldal foglalkozik Maklári művével, s ez is egy negatív, szűkszavú megállapítással kezdődik, hogy tudniillik a szerzőnek „még nem sikerült” azonosítania, hogy a mű mely Zürichben megjelent kiadvány fordítása. Az esetleges próbálkozások, azok iránya hozzávetőlegesen sem ismerhető meg.

Mivel a tanulmány nyilvánvalóan elnagyolt, első lépésben igyekeztem pontosabban tájékozódni a hozzá tartozó bibliográfiából. Maklári *Lelki jó illat-tétele* a XVIII. századi magyarországi fordításirodalomhoz tartozik, a róla szóló munka pedig a szerzői bibliográfia igényével lép fel, úgy gondoltam, ha nem sikerült is meghatározni a fordítás eredetijét, a kiadások és közgyűjteményi példányaik leírása korrekt, és hibátlan. Maga a bibliográfiai rész összesen ötvenkét kiadást ír le 1794–1904 között.⁶ Szűrőpróbaként ellenőriztem az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltárban (ELTE EKL) őrzött példányokat, mivel a lelőhelyek rövidítései között e gyűjtemény is szerepel. Az áttekintés eredménye a következő.

Maklári *Lelki jó illat-tétel* című fordításából a jelzett könyvtár négy különböző kiadás egy-egy példányát őrzi. Tételiesen behasonlítva ezeket, a bibliográfia M1 jelzésű első tételének (1. kiadás) referenciáinál (179. p.) az olvasható, hogy ebből a kiadásból jelenleg „öt példány ismert”, ugyanakkor nem szerepel köztük az ELTE EKL Ad 3052 jelzetű meglévő példánya. Az M3-as kiadás (127, 180. p.) unikum példányának leírása rendben lévőknek látszik (jelzete az ELTE EKL-ban Ad 3035). Ugyanakkor e kiadás besorolásának pontosságát a megjelenések időrendjébe alapvetően megkérdőjelezi az M5-ös jelzésű feltételezett kiadás datálása 1794 és 1801 közé (129. p.). A szerző valószínűleg nem gondolta át, hogy mivel sem az e tételt megelőző M3-as, sem az M4-es (127–128. p.) tétel nem jelenhetett meg 1801. július 1. előtt (ez a második cenzori engedély dátuma), ezért valós helyük a kronológia érvényesítésével a jelenlegi M5-ös kiadás után lenne.

Az M41-es 1856. évi, szintén egyetlen példányból ismert kiadáshoz (jelzete ELTE EKL Ad 3050) egy rosszul kötött ív miatt két kollációt (165., 190. p.) tüntet fel a szerző,⁷ de ilyen esetben a példány jelzete után szokás közölni a kötés hibát. E tételnél meg kell jegyezni még azt is, hogy könyvészeti leírásában egyáltalán nem szerepel a kiadvány címlapján az impresszumban feltüntetett *Telegdi K[ovács] Lajos*

könyvkereskedő neve. Telegdi közismerten 1841-ben nyitotta meg üzletét Debrecenben és e kiadás impresszumában „városi könyvnyomdai bizományos”-ként nevezi meg magát. A kerek zárójelnek, mely a leírásban a nyomdát és a megjelenési évet határolja, a bibliográfiai leírások elfogadott szabályai szerint azt kellene jelentenie, hogy a címlapon ugyan nem szerepel, de a kiadványban benne van az 1856-os évszám. Ez azonban sehol sem található meg a jelzett példányban, így – ha valóban a rendelkezésre álló egyetlen példány kézbe vétele alapján készült a leírás – megmagyarázatlan marad az 1856-os datálás.⁸ A negyedik Egyetemi Könyvtárban őrzött példány az M43 jelzésű kiadás egyik példánya (ELTE EKL Ad 3051), viszont a bibliográfiai leírásban olvasható „két példány ismert”-ből⁹ egyik sem az ELTE EKL Ad 3051 jelzetű példány.¹⁰ Egy mondatban összegezve a fentieket, az ELTE EKL állománya tekintetében e bibliográfia értéke – jóindulattal – mindössze 50%-os.

Ezek után röviden kitérek a Maklári-munkához „Felhasznált szakirodalom” címen közölt (200–203. p.) jegyzékre, mivel érintkezik a másodlagos bibliográfiaiak korábban már felvetett problematikájával. Az itt közölt bibliográfiaiak (és egyáltalán a bibliográfiaiak!) nem tekintendők szakirodalomnak, a tudományos publikálás gyakorlatában soha senki nem tekintette annak. Petrik és társai bibliográfiaiak, a „szakirodalom” megjelölés pedig tudományos munkát, tanulmányt és monográfiát feltételez.¹¹ Ennél is meglepőbb, hogy az itt számba vett bibliográfiaiakból kivonatolt másodlagos bibliográfiaiak ugyancsak könyvészeti hivatkozást kaptak, ez tautológia. A másodlagos bibliográfiaiak – rendes esetben – különféle tervezett vizsgálatok kiindulópontjaként készülnek, lényegüket tekintve rendhagyó összegzések vagy válogatások, és egyúttal ötlettárak. A Maklári-bibliográfia végén két ilyen összeállítás is hivatkozást kapott, magyarázat nélkül. A szerző nem járt a végére annak, vajon miért készültek e kéziratként elektronikusan közzétett „segédletek”. *Hegedüs Béla* 2009. évi fordításirodalmi jegyzéke *tájékoztató*, és mindössze abban kívánta segíteni egy konferencia leendő előadóit, hogy előmunkálatként ötleteket adjon a kutatásaikhoz. Tartalma a 2009-ben még hozzáférhető, korántsem sikeres, elektronikusan közzétett Petrik-kötetektől származik. (Jelenleg az időközben javított digitális változat található meg az interneten.)¹² Ez az oka annak, hogy ezt a jegyzéket eddig soha senki nem hivatkozta, nem frissítette és maga az összeállító sem tüntette fel munkái között a

Magyar Tudományos Művek Tárában (MTMT).^{*} Ugyancsak meglepett *Bajáki Rita* másodlagos bibliográfiai összeállításának a hivatkozása, mely kézirat gyanánt készült és egyáltalán nem tekinthető sem teljesnek (47 oldal), sem lezárt, kész műnek. Utolsó változtatásának dátuma a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának repozitóriuma (REAL) szerint 2016. január 13. Hogy *Bíró Gyöngyi* vajon ezt használta-e vagy egy korábbi verziót, nem derül ki.¹³ Ezek után egyáltalán nem tekinthető véletlennek, hogy művei felsorolásakor – érthető okok miatt – Bajáki sem tüntette fel e jegyzéket az MTMT-ben.

A hibák – lennének még – további módszeres bemutatása helyett a vizsgálat e pontján áttérek a XVIII. századi magyarországi fordítási irodalmat érintő kérdés megválaszolására: mit fordított magyarra Maklári János, vajon valóban nehéz-e ennek a meghatározása. Kiindulópontom egyrészt az volt, hogy mit mond a szerző e kérdésről, másrészt a mű címe, melyet típuscímként kezeltem.¹⁴

Az első kiadás címlapján a „Fordította, és rész szerént szerzette” felvilágosítás, az olvasónak címzett előszóiban a „Lelki Jó Illat-tétel nevezeti alatt, Helvetziának Tigurum nevű városába jött-ki Német nyelven, illy kis formában készült Imádságos könyvetske [...] azon könyvetske Szerzőjétől helyenként el-tértem: néhol egész Imádságokat ki-hagytam; néhol rövidítettem vagy bővíttem; és egészen új Imádságokkal

’s Énekekkel-is szaporítottam” olvasható. A szerzői-fordítói „útbaigazítás” szerint számba vettem a német nyelven Zürichben megjelent, a „Rauchwerk” és a „für Reisende” kifejezést a címben felhasználó, kisméretű (zsebben hordozható) imádságoskönyvet. Több ilyen munka is készült,¹⁵ közülük egyetlen, szerző nélküli nyomtatvány bizonyult minden tekintetben megfelelőnek. Ennek teljes címe *Geistliches Rauchwerck, oder Opfer, Und Tägliches Gespräch frommer Seelen mit Gott. Wie auch tägliche Morgen und Abend-bätter, durch die gantze wochen: Vor und nach dem h. Abendmahl; auch besonderbare; für Reisende, sehr nutzlich und dienstlich*. Több kiadása ismert, így például az egyik 1667-ben került ki a sajtó alól Zürichben a Hamberger nyomdában. Az általam használt kiadás megjelenési adatai: „Zürich getrukt, Bey Joh. Heinrich Hamberger, 1679”.¹⁶ A szerző megnevezése nélkül napvilágot látott munka e kiadásának terjedelme 330+6 lap, formátuma tizenhatodrészes (gerincmagassága 7 cm).

Valószínű, hogy Maklári ennek az imádságoskönyvnek valamelyik kiadását használta. A szövegösszevetésre alkalmasnak bizonyult 1679. évi kiadás címlapjának hátoldalán ugyanaz a bibliai idézet olvasható, mint Maklárinál: „Psal. 51. v. 20.”. Maklári fordítási technikáját három kiválasztott szövegrész segítségével, azok párhuzamos közlésével mutatom be.

<i>Geistliches Rauchwerck</i>, Zürich, 1679 3–4. p. Geistliches Rauch-werck. Gott himmlischer Vatter, verleihe mir den heiligen Geist, den Geist der gnaden und des gebätts, der mein mein hertz von bösen gedancken, so mir mitten in dem gebätt auff-steigen, reinige und heilige, durch Jesum Christum, welcher zu deiner Rechten sitzt, und mich daselbst vertrittet. Amen, Amen.	Maklári, <i>Lelki jó illat-tétel</i>, Pozsony, 1794 7–8. p. Lelki jó Illat-tétel. Rövid Fohászkodás midön imádkozni akarsz. Úr Isten mennyei Atyám! ajándékozzad nékem a’ te Sz. Lelkedet, a’ kegyelemnek és könyörgésnek Lelkét; a’ ki tanítson engemet imádkozni, szívemet minden rosszsz gondolatoktól ki-tisztítsa ’s meg-szentelje, és az imádkozásra ki készítse; a’ Jésus Kristus által, a’ ki a’ te jobodon ülvén éret- tem esedezik. Ámen.

(Az összehasonlítás folytatódik.)

* Hegedüs 2018. szeptember 26-iki leveléből idézem választát arra a kérdésemre, hogy az interneten hol található meg ez a jegyzék, mivel Bíró Gyöngyi elfeledte közölni a hozzáférést: „[...] megtaláltam! Nem volt egyszerű, mert már egy új szerveren van a régi recitis felület, de szerencsére minden elérhető ott is: <http://plone.iti.mta.hu/rec.iti/Members/HegedusBela/magyararforditott-muvek-bibliografija-1/ford18sz-b1.pdf>. Később nem frissítettem.”[Hegedüs Béla közlése.]

25–34. p. I. Morgengebätt am Sonntag. Heiliger, barmhertziger Gott, lieber Vatter, ich dancke dir von gantzem hertzen für alle deine wolthaten die du mir an leib und seele erzeiget hast: und sonderlich, daß du mich in der vergangenen nacht so gnädiglich erhalten beschüttet, und den heutigen tag hast erleben lassen, in welchem ich von allerhand arbeit ruhen, deine schöne Gottes dienste besuchen, dich in der Heil. Gemeind, und im raht der frommen anrufen und preisen, und dein heiliges trostreiches Wort anhören soll, zu meiner erbauung und ewigen seligkeit. [...] Erbarme dich auch aller anderen menschen als deiner geschöpft, sonderlich die dir vertrauen, und deinen Namen anrufen. Vergib auch Herr meinen feinden, und bekehre sie. Hilf, daß ich nach der unruhe dises elenden lebens seliglich eingehen möge zu dem ewigen Sabbath, und in die ruh der himlischen Herrlichkeit. Darzu hilf mir mein Gott um Jesu Christi willen, durch die krafft deines heiligen Geistes. Amen.	11–21. p. Vasárnap Reggeli Imádság. Irgalmas és kegyelmes Isten, szerelmes Atyám a' Jésus Kristusban! tellyes szívemből adok tenéked hálákat minden jó-téteményeidért; mellyeket Lelkimmel 's testemmel közlöttél; közelebb pedig azért, hogy a' múlt éjjel olly kegyelmesen óltalmaztál, és e' mái szent napot érnem engedted; mellyen én minden világi foglalatosságaimtól meg-szűnván, tégedet a' hívek gyülekezetében imádhatlak 's ditsóíthatlek, és a' te szentséges beszédedet hallhatom Lelkemnek bódogságára. [...] Könyörülj Uram minden embereken-is mint te teremtésiden, kivált azokon, a' kik te benned bíznak, és a' te nevedet segítségül hívják; botsáss-meg Uram, még ellenségeimnek-is, és térítsd-meg őket. Segéj végezetre, hogy e' világi fáradtságos életem után, béjuthassak amaz örökké tartó nyugodalmas szombatolásra, a' mennyei ditsóságbe. Erre segíts és készítségess engemet én Istenem a' Jésus Kristusért, a' te Sz. Lelkednek munkás kegyelme által. Ámen. Mi Atyánk 's a' t.
117–126. p. XXXVIII. Neujahrs-gebätt. O Barmhertziger Gott, und Vatter unsers lieben Herren und Heilands Jesu Christi, wir alle erkennen und bekennen dich seyn, aller sichtbaren und unsichtbaren dingen allmächtigen Schöpffer, getrewen Erhalter, und auch allervollkommensten weisen Regierer. Du, der du selbs bist ein ewiges unbegreifliches liecht, hast erschaffen zwey grosse liechter, die Sonn und den Mond, daß sie seyen zugesetzten zeiten, zu tagen, monaten und jahren. [...]	225–232. p. Uj Esztendei. Örökké-való véghetetlenül Felséges és ditsőséges Isten: Te vagy minden látható és láthatatlan dolgoknak mindenható Teremtője, hűséges gondviselője, és bölts Igazgatója. Te szerzted az égen ama világosító két nagy állatokat, és úgy igazgatód azokat, hogy állandóan vezérei lennének a' nappalnak és az éjtzakának, és jelei bizonyos időknék, napoknak hónapoknak és esztendőknek. [...]

A szövegösszevetés szerint Maklári igyekezett hűen követni forrását, az eltérések elsősorban a két nyelv különbözőségéből adódnak. Jóllehet továbbra is kevés esély van annak a konk-

rét, német nyelvű zürichi *Geistliches Rauchwerck*-kiadásnak a meghatározására, amelyet Maklári lefordított, magának a műnek a meghatározása nem okozott nehézséget. A fordító elégséges információt

közölt a *Lelki jó illat-tétel*ben ahhoz, hogy adatait pontosan nyomon követhetjük el lehessen jutni az eredeti munkához. A *Geistliches Rauchwerck* kiadássorozatának nyomon követéséből nyilvánvaló, hogy egy sokszor megjelent, kedvelt svájci munkáról van szó, melyet a XIX. században is számon tartottak.¹⁷

Végül, több alapvető módszertani tanulság körvonalazódik:

1. a bibliográfia-készítés alapja nem egy, már jórosszul elkészített korábbi számbavétel, hanem minden esetben maga a kiadvány;
2. a másodlagos bibliográfiák – kivétel nélkül! – tájékoztató jellegűek;
3. a hibákkal teli szerzős bibliográfiák megjelenése (így például a második lábjegyzetben leírt *Ave Tyrnavia*) sajnálatos módon arra „ösztönöz”, hogy újabb igénytelen és egyre igénytelenebb szerzős bibliográfiák készüljenek;
4. érdemes időt fordítani a bibliográfia-készítésre, a tudományos igény érvényesítése megtérül, mert félretájékoztatás helyett időt álló, műves bibliográfiákra, elsősorban autopszia alapján készülő retrospektív magyar nemzeti bibliográfiára lenne szükség Magyarországon a XXI. században.

Jegyzetek

1. Vö. Nunquam autores, semper interpretes. A magyarországi fordításirodalom a 18. században. Szerk. Lengyel Réka, Budapest, MTA BTK ITI, 2016.
2. Így pl. *Ave Tyrnavia! Opera Impressa Tyrnaviae Typis Academicis 1648–1777. A nagyszombati Akadémiai Nyomda kiadványai 1648–1777.* Írta Kovács Eszter – Käfer István, Budapest – Nagyszombat – Esztergom, OSZK – Esztergomi Hittudományi Főiskola – Nagyszombati Egyetem Egyetem-történelmi Intézete – Szent Adalbert Közép és Kelet-Európa Kutatásokért Alapítvány, 2013.
3. SVATOŠ, Martin: Úvod do kapitoly: Literatura a rétorika jesuitů = Bohemia jesuitica 1556–2006, tomus 2, ed. Petronilla Cemus, Praha, Univerzita Karlova v Praze Nakladatelství Karolinum, 2010, 777–791, itt: 790.
4. Vö. például, KNAPP Éva: VI. Pius pápa imádságos könyve – magyarul és Magyarországon = Nunquam autores [...], i. m. (1. jegyzet) 146–189.
5. BÍRÓ Gyöngyi: Maklári János Lelki jó illat-tétel. Kiadástörténet és bibliográfia. In.: Három református lelki könyv. (Régi Magyarországi Vallásos Nyomtatványok 3), Zebegény, Borda Antikvárium, 2018, 117–121.
6. Három, i. m. (5. jegyzet), 125–176, további megjegyzések: 179–192, források, irodalom, rövidítések: 193–206.

7. Két kollációja van például az M36-os jelzésű 1842-ben megjelent kiadásnak az Országos Széchényi Könyvtár egyetlen példánya alapján (160., 189. p.) és az M42-nek is (egyetlen sárospataki példány, 166., 191. p.) egy-egy hiányzó levél miatt, szintén feleslegesen.
8. A hivatkozások közül Petrik II 659 példányjelzés nélkül datálja 1856-ra; Szinnyi Petrikre hivatkozik, Hegedüs Béla Petrik leválogatásból készített másodlagos bibliográfiája nem tekinthető relevánsnak, Telegdi 1856-ban megjelent katalógusa pedig éppúgy nem tekinthető mértékadónak, mint a már korábban kizárt könyvkereskedői jegyzékek, mivel az adott év nem szerepel a nyomtatvány címében. Vö. Három, i. m. (1. jegyzet), 120.
9. Három, i. m. (5. jegyzet), 167.
10. Feltételezem, hogy a szerző nem ismeri az EKL elektronikus katalógusrendszerét, melyben a fenti négy Maklári-példány megtalálható.
11. Hibásan került e felsorolásba az „MKSzle = Magyar Könyvszemle” is, ez ugyanis e formában rövidítés.
12. Magyarra fordított művek bibliográfiája 1700–1806, Felhasznált adatbázisok forrása: Az Országos Széchényi Könyvtár adatbázisai <http://www.arcanum.hu/oszk/>, összeállította Hegedüs Béla 1. változat 2009. október 29., Budapest, Reciti, 2009.
13. Az 1800 előtt magyar nyelven megjelent imakönyvek bibliográfiája. Összeállította Bajáki Rita, MTA-PPKE, 2014.
14. Erre ösztönzött a korabeli német nyelvre visszafordított cím (*Geistliches Rauchwerk*) címként történő gyakori használata német nyelvterületen (például, Gedeon Forster: *Geistliches Rauchwerk*, Amberg, 1688.; Johann Jakob Ulrich: *Das geistliche Rauchwerk*. Zürich, Bodmer, 1712.; Heinrich Stähelin: *Geistliches Rauchwerk*. Zürich, 1743.; Johann Georg Hagelgans: *Liebliches Rauch-Werck zum Gebeth*. H.n., 1750. etc.), továbbá az a körülmény, hogy ez a cím később Magyarországon is típuscímé vált. Ld. például, Varga Lajos [jászárokszállási római katolikus lelkész]: *Lelki jó illattétel*. Pünkösdi és jubileumi emlék az 1900-ik szent évre. Eger, Löw nyomda, 1900. Használt példány: Országos Széchényi Könyvtár Pny 2.378.
15. Ld. 14. jegyzet. Megjegyzem, eltérő címeken megjelent gyűjteményes munkákban is találhatók *Rauchwerk* című imádságok, így például Dominikus Beer: *Nürnbergisches Handbüchlein*. Nürnberg (Endter, 1654) című összeállításának XVIII. része a *Geistliches Rauchwerck Oder Gebetbüchlein* (455–478).
16. Zürich, Zentralbibliothek, jelzete: AB 6053.
17. Vö. például, *Neu-vermehrtes Geistliches Lust-Gärtlein frommer Seelen [...] mit dem geistlichen Rauchwerk vermehret*. Langnau, Ch. Blaser, 1843. Korábbi kiadás: Bern, E. Hortin, 1790 – VD18 13131230

Időszaki kiadványok repertóriumai. Másodfokú bibliográfia

[szerk.] Borsos Attila. Budapest, 2019. 266 p.

A kötet a Magyar Elektronikus Könyvtárban a következő címen olvasható: <http://mek.oszk.hu/19100/19117/>

Miért készít valaki repertóriumokat? – tehetnénk fel a kérdést mindjárt magunknak is, mikor a repertóriumkészítés korántsem teljesen magától értetődő ösvényére lépünk. Ennek oka lehet kalandvágy, egy korszak megismerésének igénye az újságok rovatain keresztül, egy szakdolgozat készítésének kiegészítése, netán nyugdíjkiegészítés (lásd Galambos) vagy egyszerűen csak a Hírlapolvasóban eltöltött végtelen számú órák...

A „Mi a repertóriumok haszna?” kérdésre talán egyszerűbb a válasz, ahogy az *A magyar időszaki kiadványok repertóriumai II.* fűlszövegében is olvasható: „*Mai felgyorsult világunkban nincs időnk végig böngészni a lapok régebbi évfolyamait – ha van az adott lapnak repertórium, percekben belül megtudjuk, hogy az általunk keresett cikk melyik évfolyam, melyik számában érhető el. A repertórium egyszerűbbé, gyorsabbá teszi a felhasználó számára a könyvtári hírlap- és folyóirat-állomány használatát, a bennük rejlő információk megszerzését.*”

Folyóirat-repertóriumok készítése (vagyis időszaki kiadványok közleményeinek címadatairól tájékoztató összeállítás) – mint minden a hírlapfeldolgozásban – id. Szinnyei József (1830–1913) nevéhez fűződik, aki a „*vasárnapi Újságban*” (1854–1921) már közölt mutatókat. Szinnyei, a „*Gőzhangya*”, az élet nagy kihívásait, az idő kérelmetlenül múltását próbálta a maga egyszerű eszközeivel kicszelezni, feledtetni. Schöpflin Aladár írta róla a következőket a *Nyugatban*, „*Szinnyei bácsi halálára*” című cikkében: „*Az az aprólékos adatgyűjtő munka, amely másnak száraz, lélek nélkül való, neki az egész élete volt. Repertóriumokat összeállítani, könyvekből, újságcikkekből, kézírásokból adatokat kijegyzetelni kis cédulákra, ezeket a cédulákat pedáns rendben tartani, hogy bármelyiket bármikor meg lehessen találni, – ez be is tud tölteni egy életet. Szinnyei bácsi ezt szépen találta és ezért szép volt neki az élet is.*”

1974-ben a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) kezdeményezte a repertóriumok retrospektív bibliográfiájának összeállítását, vagyis az addig készített repertóriumok jegyzékbe vételét. Kertész Gyula (1935–2002) könyvtáros, bibliográfus, tanár erre a felhívásra a hallgatói gyűjtését is felhasználva összeállította 1977-ben 372 tételt tartalmazó repertórium gyűjteményét, megtéve ezzel az első nagy merítést egy addig ismeretlen óceánban. Közel tíz év alatt a gyűjteményt majd' megháromszorozta, 838-ra növelte, és ezzel az annotált bibliográfiával nagy lépést tett a repertóriumok feldolgozása terén. Kertész Gyula *A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumai*, 1990-ben megjelent munkája volt az első jelentős vállalkozás a repertóriumok feltárása történetében, hiszen ez a másodfokú bibliográfia adta meg a lehetőségét annak, hogy a repertóriumok ismeretlen területéről is áttekintést kapjunk.

Az Ő vállalkozását folytatva jelent meg 2008-ban *A magyar időszaki kiadványok repertóriumai II.* című munkám, mely 490 további repertóriumot tartalmaz az elmúlt húsz év során keletkezett mutatók regisztrálásával, és bekerültek a Kertész által fel nem dolgozott közös repertóriumok is, mivel ezeket is nagy haszonnal tudják forgatni a kutató használók.

E kötet létrejöttében nagy szerep jutott Lakatos Évának (1931–2014) és az OSZK Hírlapcsoport munkatársainak, akik meghatározó szerepet játszottak az anyag összegyűjtésében.

Már ekkor felmerült, hogy – Kertész Gyuláné hozzájárulásával – a két kötetet egybefésülve jelentessük meg, mely végül Rohács Iván kollégánk számítógépes programja alapján került feldolgozásra. Az annotált részeket elhagytuk, csak a címléírások szerepelnek, ill., ahol tudtuk, feltüntettük a lelőhelyeket a jelzettel együtt. A fentieket és az új repertóriumokat bemutató munkám, az *1938 (plusz – mínusz egy repertórium)* 2015-ben került fel a Magyar Elektronikus Könyvtárba, mely kiegészült a Katalisten megjelent felhívásomra küldött repertóriumokkal is. A jelenlegi, 2104 tételes *Időszaki kiadványok repertóriumai* című összeállítás az eddigieket és az azóta általam még fellelt összes repertóriumot, több mint húsz év gyűjtését, és sok-sok kolléga kiegészítését tartalmazza.

A bibliográfia készítése során bepillantottam a repertóriumok szerkesztőinek alázatos, nagy türelmet és felkészültséget igénylő munkájába. Ők vállalkoztak arra, hogy egyes lapok köteteit számról-számra, oldalról-oldalra átolvassák, és az annotált címléírások végtelen sorát egy adott, célszerű rendszerbe foglalják, személy- és testületi név, földrajzi név, tárgyszó stb. mutatókkal ellátva egészítsék ki, hogy az érdeklődő használóknak ne kelljen magukat a lapokat, vagy az éves tartalomjegyzékeket végignézni. Egy-egy repertóriummal a kézben az olvasó/használó nemcsak időt nyer, hanem – és ez igen fontos állományvédelmi szempont – megkíméli a könyvtárost és a raktárost az évfolyamok végtelen sorának felesleges megmozgatásától.

A XXI. század technikai lehetőségei megszüntették a korábbi időszakok kézműves módszereit, hiszen a számítógép tévedhetetlen logikával, pontossággal, rendszerezve tárja fel az elektronikus folyóiratokban rejlő információkat, mellőzve az eddig nyomtatott formában megjelenő repertóriumok mutatóiban való keresgélést. Bibliográfiámat, bár ezer sebtől vérzik, úgy vélem, most kellett megjelentetni, mert az utolsó pillanatban vagyunk, amikor még érdemes, és kell a repertóriumokkal foglalkoznunk, hiszen a felhasználók még igénylik azokat.

Ezen bibliográfia teljes mértékben könyvtárszakmai kiadvány, amelyet hasznosan lehet használni mindazoknak, akik a hírlapok, folyóiratok és évkönyvek tartalma iránt érdeklődnek, akik a bennük fellelhető cikkek, tanulmányok, képek, irodalmi szövegek megjelenési helyét mutató repertóriumokról kívánnak információkat szerezni.

Borsos Attila